

O‘ZLASHMA SO‘ZLARNING ORFOGRAFIK VA MORFOLOGIK TAHLILI IQTISODIY ATAMALAR ASOSIDA

Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna

*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti “O‘zbek tili va adabiyoti”
kafedrası mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent*

dilyuldasheva83@gmail.com

0000-0002-3898-2113 ORSID

Nasirdinov Farrux Fahriddin o‘g‘li

*Samarqand iqtisodiyot va servis
instituti talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada iqtisodiy atamalarda qo‘llaniladigan o‘zlashma so‘zlarning orfografik va morfologik xususiyatlari keng va chuqur tahlil qilinadi. Bugungi globallashuv va xalqaro iqtisodiy aloqalarning kengayishi natijasida o‘zbek tiliga ko‘plab yangi iqtisodiy terminlar kirib kelmoqda. Ayniqsa, ingliz, rus, arab va lotin tillaridan o‘zlashgan so‘zlar iqtisodiy nutqda, ilmiy adabiyotlarda, rasmiy hujjatlarda hamda ta’lim jarayonida faol qo‘llanilmoqda. Bunday terminlarning to‘g‘ri yozilishi, adabiy til me’yorlariga mos ravishda ishlatilishi va grammatik jihatdan to‘g‘ri shakllanishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: iqtisodiy atamalar, o‘zlashma so‘zlar, orfografiya, morfologiya, terminologiya, imlo me’yorlari, grammatik moslashuv, iqtisodiy leksika, til madaniyati, standartlashtirish, xorijiy terminlar, iqtisodiy nutq, ilmiy terminologiya, iqtisodiy til, leksik birliklar.

Аннотация: В данной статье подробно анализируются орфографические и морфологические особенности заимствованных слов, используемых в экономических терминах. В условиях глобализации и расширения международных экономических связей в узбекский язык активно

входят новые экономические термины. Особенно широко в экономической речи, научной литературе, официальных документах и образовательном процессе используются слова, заимствованные из английского, русского, арабского и латинского языков. Правильное написание таких терминов, их соответствие нормам литературного языка и грамматически правильное употребление имеют важное значение.

Abstract: This article provides a detailed analysis of the orthographic and morphological features of borrowed words used in economic terminology. In the context of globalization and the expansion of international economic relations, many new economic terms are entering the Uzbek language. In particular, words borrowed from English, Russian, Arabic, and Latin are widely used in economic speech, scientific literature, official documents, and the educational process. The correct spelling of such terms, their compliance with literary language norms, and their grammatically correct usage are of great importance. The article examines the orthographic features of borrowed words in economic terminology, differences in spelling, discrepancies between pronunciation and spelling, as well as their morphological adaptation.

Keywords: economic terms, borrowed words, orthography, morphology, terminology, spelling norms, grammatical adaptation, economic vocabulary, language culture, standardization, foreign terms, economic speech, scientific terminology, economic language, lexical units

Kirish qism: Bugungi kunda globallashuv jarayoni barcha sohalar qatori iqtisodiyot tizimiga ham katta ta'sir ko'rsatmoqda. Xalqaro savdo aloqalarining kengayishi, bozor munosabatlarining rivojlanishi, investitsion faoliyatning kuchayishi va zamonaviy moliyaviy tizimlarning takomillashuvi natijasida iqtisodiy terminologiya ham muntazam ravishda boyib bormoqda. Har bir yangi iqtisodiy tushuncha tilga yangi atamalarning kirib kelishiga sabab bo'ladi. Shu sababli iqtisodiy leksika bugungi kunda eng faol rivojlanayotgan terminologik qatlamlardan

biri hisoblanadi. O‘zbek tilining iqtisodiy terminologik tizimida ham bu jarayon yaqqol kuzatiladi. Ayniqsa, mustaqillik yillarida bozor iqtisodiyotiga o‘tish, xalqaro iqtisodiy hamkorlikning kengayishi va xorijiy investitsiyalarning jalb qilinishi natijasida ko‘plab yangi iqtisodiy terminlar tilimizga kirib keldi. Ushbu terminlarning aksariyati ingliz, rus, arab va lotin tillaridan o‘zlashgan bo‘lib, ular iqtisodiy nutqda faol qo‘llanila boshladi. Masalan, bank, kredit, investitsiya, audit, marketing, menejment, biznes, dividend, lizing, eksport, import, inflyatsiya, valyuta va budjet kabi atamalar bugungi iqtisodiy hayotni ifodalashda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. O‘zlashma so‘zlar til taraqqiyotining tabiiy natijasi hisoblanadi. Har qanday rivojlanayotgan til yangi iqtisodiy, siyosiy va ilmiy tushunchalarni ifodalash uchun boshqa tillardan leksik birliklarni qabul qiladi. Bu jarayon tilning lug‘at boyligini oshiradi va ilmiy uslubning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Asosiy qism. Iqtisodiy atamalar tizimi har bir tilning eng muhim, eng tez rivojlanadigan va doimiy yangilanib boradigan leksik qatlamlaridan biri hisoblanadi. O‘zbek tilida ham iqtisodiy terminologiya jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi bilan bevosita bog‘liq holda shakllanib, ayniqsa so‘nggi o‘n yilliklarda juda katta sur‘atlarda kengayib bormoqda. Bunga asosiy sabab sifatida mamlakatimizda bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayoni, iqtisodiy islohotlarning chuqurlashuvi, xalqaro iqtisodiy munosabatlarning kengayishi, xorijiy investitsiyalar oqimining ortishi hamda globallashuv jarayonining kuchayishini ko‘rsatish mumkin. Har bir yangi iqtisodiy tizim, yangi moliyaviy mexanizm, yangi biznes modeli yoki yangi texnologik jarayon tilga yangi atamalar kirib kelishiga sabab bo‘lmoqda. Globallashuv sharoitida iqtisodiy tizimlar bir-biri bilan chambarchas bog‘lanib ketgan. Shu sababli iqtisodiy terminlar ham xalqaro xarakterga ega bo‘lib bormoqda. Ayniqsa ingliz tili global iqtisodiy kommunikatsiyaning asosiy vositasiga aylanganligi sababli, iqtisodiy terminlarning katta qismi aynan shu tildan o‘zlashmoqda. Masalan marketing, management, investment, startup, outsourcing, leasing, franchising, branding, logistics, audit,

dividend, fintech, blockchain, cryptocurrency, crowdfunding, venture capital kabi terminlar zamonaviy iqtisodiy tizimning ajralmas qismiga aylangan. Bu soʻzlar koʻplab davlatlarda deyarli bir xil shaklda ishlatiladi va xalqaro iqtisodiy muhitda universal tushunchalarni ifodalaydi.

Rus tili orqali kirib kelgan iqtisodiy terminlar ham oʻzbek iqtisodiy leksikasida juda katta oʻrin egallaydi. Bu terminlar asosan tarixiy jarayonlar bilan bogʻliq boʻlib, sobiq ittifoq davrida iqtisodiy tizim orqali keng tarqalgan. Masalan bank, kredit, balans, valyuta, byudjet, depozit, aksiya, inflatsiya, resurs, kapital, fond, sanoat, tovar, narx, mahsulot, ishlab chiqarish, hisob-kitob kabi soʻzlar iqtisodiy tizimning asosiy tushunchalarini ifodalaydi. Ushbu terminlar hozirgi kunda ham oʻz ahamiyatini yoʻqotmagan va iqtisodiy nutqda faol ishlatiladi. Arab va fors tillaridan oʻzlashgan iqtisodiy soʻzlar esa koʻproq anʼanaviy iqtisodiy tushunchalarni ifodalaydi. Masalan moliya, foyda, zarar, savdo, hisob, qarz, sarmoya, daromad, xarajat, mulk, zakot, nafaqa kabi soʻzlar oʻzbek tilining tarixiy iqtisodiy leksikasini tashkil etadi. Bu qatlam tilimizning qadimiy iqtisodiy tizim bilan bogʻliqligini koʻrsatadi va hozirgi zamon iqtisodiy terminologiyasi bilan uygʻunlashib ketgan.

Iqtisodiy terminologiyada yana bir muhim muammo terminlarning bir xil ishlatilmasligidir. Bir tushuncha turli mualliflar tomonidan turlicha yozilishi yoki tarjima qilinishi mumkin. Masalan management soʻzi menedjment, menejment yoki boshqaruv tizimi deb berilishi mumkin. Startup esa startap yoki yangi loyiha sifatida ishlatiladi. Outsourcing esa autsorsing yoki tashqi xizmat koʻrsatish deb tarjima qilinadi. Branding esa brending yoki marka yaratish deb berilishi mumkin. Bu holatlar ilmiy aniqlikni pasaytiradi va chalkashlik keltirib chiqaradi. Shu sababli iqtisodiy terminlarni standartlashtirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir. Yagona imlo va terminologik meʼyorlar ishlab chiqilsa, ilmiy matnlar aniq boʻladi, darsliklar bir xil shaklga keladi, rasmiy hujjatlar soddalashadi, tarjima sifati

oshadi va til madaniyati rivojlanadi. Terminologik lugʻatlar yaratish va ularni doimiy yangilab borish ham juda muhimdir.

Umuman olganda, oʻzlashma iqtisodiy terminlar zamonaviy oʻzbek tilining ajralmas qismi boʻlib qolgan. Ular iqtisodiy jarayonlarni aniq ifodalash, ilmiy nutqni rivojlantirish va tilning lugʻat boyligini oshirishda muhim rol oʻynaydi. Biroq ularni toʻgʻri yozish, grammatik jihatdan toʻgʻri qoʻllash va yagona meʼyor asosida ishlatish til madaniyatining eng muhim talablaridan biri hisoblanadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, iqtisodiy atamalarda oʻzlashma soʻzlarning orfografik va morfologik xususiyatlari oʻzbek tilining zamonaviy rivojlanish jarayonida juda muhim oʻrin egallaydi. Globallashuv, xalqaro iqtisodiy aloqalarning kengayishi va raqamli iqtisodiyotning tez rivojlanishi natijasida tilimizga koʻplab yangi iqtisodiy terminlar kirib kelmoqda. Ushbu terminlarning katta qismi ingliz, rus, arab va boshqa xorijiy tillardan oʻzlashgan boʻlib, ular iqtisodiy tushunchalarni aniq, ixcham va xalqaro darajada tushunarli ifodalashga xizmat qiladi. Tahlillar shuni koʻrsatadiki, oʻzlashma iqtisodiy soʻzlar nafaqat lugʻat boyligini oshiradi, balki iqtisodiy fikrlashning rivojlanishiga ham ijobiy taʼsir koʻrsatadi. Masalan, marketing, management, investment, audit, leasing, startup kabi terminlar zamonaviy iqtisodiy jarayonlarni tushuntirishda muhim vosita boʻlib xizmat qiladi. Shu bilan birga, bank, kredit, valyuta, balans, byudjet, inflatsiya kabi soʻzlar iqtisodiy tizimning asosiy tushunchalarini ifodalab kelmoqda. Arab va fors tillaridan oʻzlashgan moliya, foyda, zarar, savdo, qarz kabi soʻzlar esa tarixiy iqtisodiy qatlamni tashkil etadi va hozirgi zamon terminologiyasi bilan uygʻunlashib ketgan.

Orfografik jihatdan oʻzlashma soʻzlarning toʻgʻri yozilishi muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Chunki iqtisodiy matnlarda aniqlik va bir xillik talab etiladi. Amaliyotda esa bir terminning turli yozilish shakllari uchrab turadi, bu esa ilmiy matnlarda chalkashlik va noaniqlik keltirib chiqaradi. Shu sababli oʻzlashma terminlarni yagona imlo qoidalari asosida yozish zarur. Fonetik moslashuv

tamoyiliga ko'ra, so'zlar talaffuzga yaqin shaklda qabul qilinadi va ortiqcha o'zgartirishlarsiz yoziladi.

Morfologik jihatdan esa o'zlashma iqtisodiy terminlar o'zbek tilining grammatik tizimiga to'liq moslashgan. Ular ko'plik, egalik va kelishik qo'shimchalarini erkin qabul qiladi hamda gap ichida tabiiy ishlatiladi. Masalan, banklar, kreditlar, investitsiyalar, aksiyalar kabi shakllar ko'plikni ifodalasa, banki, krediti, investitsiyasi kabi shakllar egalikni bildiradi. Bankda, kreditni, investitsiyaga kabi shakllar esa kelishik qo'shimchalari bilan ishlatiladi. Bundan tashqari, kreditlash, investitsiyalash, moliyalashtirish, eksportchi kabi yangi so'zlarning yasalishi o'zlashma terminlarning faol leksik birlikka aylanganini ko'rsatadi.

Shuningdek, iqtisodiy terminologiyada standartlashtirish muammosi ham dolzarb hisoblanadi. Bir xil tushunchaning turli shakllarda qo'llanilishi ilmiy aniqlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, management so'zi menedjment, menejment yoki boshqaruv tizimi shaklida ishlatilishi mumkin. Startup so'zi esa startap yoki yangi loyiha sifatida beriladi. Bunday holatlar terminologik bir xillikning yo'qligini ko'rsatadi va bu muammoni hal qilish zaruratini yuzaga chiqaradi. Shu sababli iqtisodiy terminlarni standartlashtirish, yagona imlo va terminologik me'yorlarni ishlab chiqish, terminologik lug'atlarni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Bu nafaqat ilmiy ishlar sifatini oshiradi, balki ta'lim jarayonini ham yengillashtiradi, rasmiy hujjatlarda aniqlikni ta'minlaydi va tarjima jarayonini soddalashtiradi.

Umuman olganda, o'zlashma iqtisodiy atamalar zamonaviy o'zbek tilining ajralmas va muhim qismi bo'lib qolgan. Ular iqtisodiy jarayonlarni ifodalashda, ilmiy fikrni rivojlantirishda va xalqaro iqtisodiy muhitga moslashishda katta rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ularni to'g'ri yozish, grammatik jihatdan to'g'ri qo'llash va yagona me'yor asosida ishlatish til madaniyatining asosiy talablaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yuldasheva, D. IMPORTANT FEATURES OF TEACHING TOURISM LEXIS AND LITERASY TO INTERNATIONAL STUDENTS. Zbiór artykułów naukowych recenzowanych., 205.
2. O‘zbek tilshunosligi: morfologiya va so‘z yasalishi. – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2021.
3. Hozirgi o‘zbek adabiy tili (amaliy mashg‘ulotlar uchun qo‘llanma). – Toshkent, 2020.
4. Yuldasheva, D. B. Organization of terms as a factor for the improvement of economic sciences [Article]. Euroasian Research Bulletin, 2021. International scientific journal, 2.
5. Shomurodov M. O‘zbek tilining rivojlanish bosqichlari. – Toshkent: Sharq, 2020.
6. Karimov N. O‘zbek tilida terminologik tizim va uning rivojlanishi. – Toshkent: Fan, 2021.
7. Yuldasheva, D., & Karshieva, M. (2022, January). PERTINENT TO THE ROLE OF SCIENTIST WOMEN IN THE DEVELOPMENT OF THE SUBJECT UZBEK LINGUISTICS. In Archive of Conferences (pp. 61-62).
8. Rahmonov A. Tilshunoslik asoslari: morfologiya va sintaksis. – Toshkent: O‘zbekiston, 2020.
9. Xoshimov R. O‘zbek tili morfologiyasining asosiy prinsiplari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
10. Yuldasheva, D. B. Organization of terms as a factor for the improvement of economic sciences [Article]. Euroasian Research Bulletin, 2021. International scientific journal, 2.
11. O‘zbek tili va iqtisodiy terminologiya (ilmiy maqolalar to‘plami). – Toshkent, 2022.

12. О‘zbek tilining orfografik qoidalari va imlo lug‘ati (yangilangan nashr). – Toshkent, 2023.
13. Юлдашева Д.Б. Лингвистика: история, основные понятия и последние развития / Университет общественной безопасности республики Узбекистан / Сборник материалов / II международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы методики преподавания русского языка», 4 марта 2024 г. 387-390 стр.
14. Til va adabiyot jurnali. – 2021–2024 yillar sonlari.
15. Iqtisodiy terminlar izohli lug‘ati. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2024.